

ב"ה

אוגדן המקדש

12 הרצאות על המקדש בליווי מצגת
מחולקות לסדרות: הבית השני, הבית השלישי,
הכלים האבודים, משפחת כהן

חוברת למרצה

יוצא לאור על ידי
בית חב"ד המרכזי באר שבע
ה'תשע"ז • 2017

אוגדן המקדש

12 הרצאות על בית המקדש בליווי מצגת
ה'תשע"ז 2017

מוציא לאור:

בית חב"ד המרכזי באר שבע
רחוב הרבי מליובאוויטש 2, ת"ד 814 ב"ש
טל. 08-6233197, פקס. 08-6273955
דואר אלקטרוני: chabadbr7@gmail.com

© כל הזכויות שמורות

מנהל:

הרב זלמן גורליק

עורך:

הרב חיים אליעזר הלוי הבר

השתתפו בעריכה:

סדרות בית שני והכלים האבודים - הרב מנחם מענדל אלישיביץ, כרמיאל
סדרות בית שלישי ומשפחת כהן - הרב קלמן דרוק, הרב דוד זכריה הלוי ולס, הרב שמואל ספיר

תודות:

לרב יצחק כהן, יו"ר מכון "לשכנו תדרשו" - על תמונות הבית השלישי
למכון המקדש - על הציורים של המשכן ובית שני

פתח דבר

"הגד את בית ישראל את הבית ויכלמו מעונותיהם ומדדו את תכנית...
הודע אותם וכתב לעיניהם" (יחזקאל מג, י)

ימי בין המצרים הם ימים של אבלות על חורבן בית המקדש. אולם לא רק אבלות יש כאן, כי אם גם ציפייה. ציפייה לבית המקדש שיבנה במהרה בימינו. הציפייה אינה נשאר תחושה ערטילאית בלב, אלא יש לנו את הדרך לבטא אותה באמצעות לימוד צורת בית המקדש כיום, עוד לפני שהוא נבנה.

הראשון שעשה זאת היה הקב"ה. בעת שבני ישראל היו בגלות בבל, לימד הקב"ה את יחזקאל כיצד ייראה המקדש העתידי, והורה לו ללמד זאת לבני ישראל - "הגד את בית ישראל את הבית". יחזקאל התפלל, שהרי בגלות אין אפשרות לבנות את בית המקדש. בתגובה, השיב ה' "ובשביל שבני נתונים בגולה, יהא בנין ביתי בטל?!... גדול קרייתך בתורה כבנינה, לך אמור להם ויתעסקו לקרות צורת הבית" (תנחומא צו).

לאור זאת קרא הרבי מליובאוויטש לנצל את ימי בין המצרים ללמוד על בית המקדש מתוך המקורות. שיעורים בעניין בית המקדש מתקיימים בימים אלו באינספור מקומות, על בסיס המקורות בנושא: ספר יחזקאל, מסכת תמיד ומידות והלכות בית הבחירה ברמב"ם.

לצד הלימוד העיוני, עולה הצורך בהמחשה. הדבר נדרש הן בגלל שקשה להסביר באמצעות מילים כיצד נראו תוכניות אדריכליות תלת מימדיות, והן בגלל מרחק הזמן מבית המקדש, המקשה עלינו להכיר כיצד הדברים התבצעו.

חוברת "אוגדן המקדש" מכילה 12 הרצאות מוכנות המקיפות את נושא בית המקדש מזוויות שונות. בדיסק המצורף יש מצגת לכל הרצאה, עם ציורים, תמונות, תרשימים ועוד. השקופיות שולבו בתוך החוברת למרצה, במקומות הנדרשים, כדי להקל את הכנת ההרצאה. בדיסק יש גם תבניות של פרסומים על ההרצאות, עם אפשרות להתאמה מקומית עצמאית. ערכה זו מאפשרת לכל מרצה ומורה להכין הרצאה איכותית ומרתקת בזמן קצר, במגוון נושאים הקשורים למקדש.

ההרצאות התפרסמו בעבר בין השלוחים בארץ הקודש, ונמסרו במאות מקומות בהצלחה רבה. כעת כל ההרצאות רוכזו יחד לתוך אוגדן אחד, ועברו מעט שינויים ועריכה אחידה.

ההרצאות מחולקות לארבע סדרות:

- הבית השני - איך הוא נראה, מה היה סדר היום בו, ואיזה שרידים נותרו כיום
- הבית השלישי - איך הוא ייראה, מה ההבדל בין בתי המקדש, ומה חסר כדי שייבנה
- הכלים האבודים - לאן נעלמו כלי המקדש, מהם מרכיבי הקטורת, איפה ארון הברית
- משפחת כהן - מה סוד הכהנים, איזה בגדים היו להם, ומהי תעלומת החושן

בתפילה שייחפכו ימי בין המצרים לששון ושמחה, כשייבנה בית המקדש במהרה בימינו אמן!

תוכן עניינים

5..... סדרת **הבית השני**

7..... סיור ארכיאולוגי

17..... סיור וירטואלי

27..... יום במקדש

35..... סדרת **הבית השלישי**

37..... צורת הבית

47..... הבית השלישי

55..... כך ייבנה המקדש

65..... סדרת **הכלים האבודים**

67..... הכלים האבודים

79..... כלי הקודש

93..... ארון הברית

105..... סדרת **משפחת כהן**

107..... משפחת כהן

117..... בגדים לתפארת

129..... אבני החושן

סדרת הבית השני

סיור ארכיאולוגי | סיור וירטואלי | יום עם הכהנים

הרצאה 1
סיוור
ארכיטקטולוגי

הצטרפו אלינו לסיור באזור בית המקדש: בהרצאה הראשונה נגלה ממצאים ארכיאולוגיים מרתקים מהר הבית, בהרצאה השניה נערוך סיור וירטואלי בתוך מבנה בית המקדש, ובהרצאה השלישית נעשה יום עם הכהנים.

כאמור, הפעם נערוך סיור ארכיאולוגי מיוחד במינו סביב הר הבית, על פי שרידים שהתגלו במאתיים השנים האחרונות. שרידים אלו ממחישים את תיאור הר הבית כפי שהוא מופיע בדברי חז"ל. למעשה, יתכן שקיימים גם שרידים רבים של בית המקדש עצמו מתחת להר הבית, אבל מסיבות פוליטיות אין לנו אפשרות לחפור, ויתכן שהדבר אסור גם לפי ההלכה.

במהלך הסיור, נסקור אזורים בעלי משמעות מיוחדת בחומת הר הבית: הכותל המערבי, קשת רובינסון, שערי חולדה ועוד. לצורך הסיור, נעזר בתמונות הממצאים וכן בהדמיות של חלקים מהר הבית.

רקע היסטורי

לפני הכל, מעט היסטוריה. לפנינו תמונה עדכנית של הר הבית, הנקרא גם 'הר המוריה'. בניגוד להר סיני, שאינו מזוהה כיום בוודאות, על הר הבית אין סימני שאלה. כבר מזמן אברהם אבינו, ובמשך כל הדורות עד היום, שימש הר הבית כמקום מקודש, בעל חשיבות מיוחדת. הרמב"ם מתאר את ההיסטוריה הארוכה והמיוחדת של ההר:

במקום המקדש נעקד יצחק אבינו, שנאמר "ולך לך אל ארץ המוריה", ונאמר בדברי הימים "ויחל שלמה לבנות את בית ה' בירושלים בהר המוריה אשר נראה לדיוד אביהו אשר הכין במקום דויד בגרן ארנן היבוסי".

ומסורת ביד הכל, שהמקום שבנה בו דוד ושלמה המזבח בגרן אַרְוֹנָה הוא המקום שבנה בו אברהם המזבח ועקד עליו יצחק, והוא המקום שבנה בו נח כשיצא מן התיבה, והוא המזבח שהקריב עליו קין והבל, ובו הקריב אדם הראשון קרבן כשנברא ומשם נברא. אמרו חכמים: אדם ממקום כפרתו נברא.

רמב"ם הלכות בית הבחירה פרק ב' הלכה א'

במשך השנים שאחרי חורבן בית שני, אזורים שונים בהר הבית כוסו בשכבות של יישוב וכן בפסולת. אולם, בשל קדושתו של המקום, הפך הר הבית לאחד האתרים הארכיאולוגיים החשובים ביותר בירושלים, ומהגדולים בעולם.

במהלך החפירות בדרום-מערב הר הבית נחשף אחד האזורים המרכזיים בעיר בתקופות שונות ונתגלו תגליות מרתקות רבות. מהמקום הוצאו 13 מטר של שפכים שנפחם היה 300,000 מ"ק (זה שיא עולמי לדעת החופרים). במהלך החפירה נחשפו כעשרים וחמש שכבות יישוב. מבחינה מסוימת, העובדה שהמקום היה מכוסה, דווקא תרמה לכך שהממצאים השתמרו במשך השנים.

חומות הר הבית

את הסיור אנו מתחילים בכותל המערבי, שריד בית מקדשנו. הכותל הוא חלק מהקיר המערבי של חומת הר הבית, חומה המקיפה את ההר מארבעת צדדיו.

לפנינו סיפור אודות גילוי מקום הכותל המערבי, אשר ממחיש מחד את הלוט שכיסה והסתיר במרוצת השנים על חלקים חשובים בהר הבית, ומאידך, את השאיפה לגלות את שרידי המקדש:

בזמן המלך סולימאן (לפני מאות שנים) לא היה ידוע היכן מקומו של בית המקדש. מינה המלך סולימאן אדם מיוחד שימצא את מקום המקדש. זמן רב חיפש האיש, אך לא מצא. והנה, יום אחד ראה אשה נושאת סלי אשפה. שאל אותה: "מדוע את סוחבת את האשפה מרחק כה רב? לאן תלכי עם הסל?" ענתה האישה: הרומאים ציוו שכל אחד ישים את הפסולת שלו במקום מיוחד, שם נמצא שריד בית המקדש.

שמע על כך שרו של המלך וביקש לחקור את הדבר. הוא פגש אנשים נוספים שסחבו פחי אשפה לאותו מקום, ולשאלתו מדוע הם מביאים את הזבל למקום הזה, ענו לו: "כך ציוו הרומאים לעשות, כדי לכסות ולבזות את הכותל המערבי".

כשנודע למלך סולימאן כי נמצא מקום הכותל, לקח איתו שק של מטבעות, מעדר ויעה. הוא הגיע אל המקום בו היו שקי אשפה רבים ופיזר את המטבעות בין השקים. ואז שלח המלך כרוז לכל התושבים: "כל הרוצה לעזור למלך, וכן להרויח מטבעות זהב, יבוא ויפנה את האשפה מהקיר".

המלך סולימאן בעצמו גם טרח לפנות את האשפה. ומי רואה את המלך עובד, ואיננו מצטרף? אנשים רבים נאספו כדי לעזור למלך, וגם לאסוף את מטבעות הזהב. כ-10,000 אנשים הגיעו מרחבי ירושלים, וכך, תוך מספר ימים נתגלה הכותל המערבי.

על פי הספר הר הבית נזר תפארתנו, שאול שפר עמ' 131, מתוך: 'פרשת אלה מסעי' לר' משה חגיז 1672

חומת הר הבית, שהכותל המערבי הוא חלק ממנה, היא אחת השרידים המרכזיים שנותרו מבית המקדש. היא נוצרה על ידי הורדוס, אשר שיפץ את בית המקדש השני.

בשקופית זו אנו רואים הדמיה של בית המקדש המפואר שנבנה בשעתו על ידי הורדוס (בהרצאה הבאה נעסוק בדמותו של הורדוס).

כאשר אנו מביטים בהר הבית כיום, הוא נראה אזור מישורי נרחב. במקום הר משופע, המקום נראה כמעט שטוח לגמרי. מדוע?

ההסבר לכך (חלק מהמידע מבוסס על דברי ההיסטוריון יוספוס פלביוס): שלמה המלך בנה משטח ענק על הר הבית, בגודל של 500, 500 אמה (250, 250 מטר). לאחר מכן, בתקופת בית שני, רצה הורדוס להרחיב את שטח הר הבית בצורה חסרת תקדים, בצד מערב, צפון

ודרום (צד מזרח נשאר כפי שהיה). כל זאת כדי שהמקום יוכל להכיל את מיליוני העולים לרגל שלוש פעמים בשנה. הבעיה שעמדה בפניו היתה, שבלתי אפשרי לבנות מבנה גדול על אזור משופע.

לצורך זה, הוא ציווה לאנשיו לבנות פלטפורמה שטוחה שנועדה לשמש תשתית למבנים המוקמים עליה. בצידי ההר, שהיה משופע במקורו, הוקמו קירות תִּמְךְ, שהכותל המערבי הוא אחד מהם. החללים שבין הקירות לבין המדרונות מולאו בעפר או נותרו כחדרים מתחת לרצפת הר הבית.

חדרים אלו שימשו לכמה מטרות:

- חסכון בעפר.
- מקום אחסון.
- הפחתת לחץ על קירות התמך.
- נגד קבר התהום - כידוע, קדושת בית המקדש לא אפשרה כניסה חופשית של כל אדם, אלא רק אדם טהור הורשה להכנס. טומאה יכולה להיגרם מסיבות שונות, בין היתר בשל הימצאות עם מת תחת קורת גג אחת. במידה וישנו מת בקרקעית אזור מסוים, הטומאה בוקעת ועולה מעל הקרקע, ונעצרת רק כאשר ישנו חלל. בגלל החשש לקיום קבר בעומק קרקעית הר הבית, נבנו החדרים הללו באופן של קיר על גבי חלל, וכך מנעו מהטומאה לעלות למעלה.

הנה תמונות עדכניות של אותם חדרים תת-קרקעיים שבנה הורדוס, כחלק מהרחבת הר הבית. בתקופת הצלבנים, השתמשו במקום זה בתור אורוות, ומשום כך כינוהו "אורוות שלמה". אין הפירוש ששלמה המלך השתמש בהם כאורוות, שהרי הדבר לא היה בזמן שלמה.

עובדה מעניינת: כדי שהכתלים יהיו יציבים, חפרו תמיד עד סלע האם ושם הניחו את היסודות, אף אם נדרשו לשם כך 20 מטר (!) של יסודות. הקיר התומך את רצפת הר הבית התנשא לגובה של 20 מטר ועליו נבנה קיר נוסף בגובה 12 מטר. עובי הקירות הגיע לכ-5 מטר. הבריטים הגיעו לפני למעלה ממאה שנה, ורצו לבדוק האם יש מה לחפור באזור הר הבית. לשם כך הם חפרו לעומק, עד שהגיעו לסלע האם, ואז התחילו לחפור הצידה וראו את אבני הכותל מלמטה.

הנה המחשת תוספת הבניה של הורדוס: אנו רואים בתמונה קטע מהחומה המזרחית של הר הבית, ובו רואים בבירור שני סוגים בבניה - הסוג הימני עתיק יותר, יש אומרים כי הוא מימי החשמונאים ויש המרחיקים ואומרים כי הוא כבר מזמן שלמה המלך; והסוג השמאלי מימי הורדוס. שכן, הורדוס הרחיב את הר הבית בשלושת צדדיו - כפי שרואים בתרשים - בצד צפון, מערב ודרום, אך השאיר את החומה המזרחית המקורית, כך שניתן לזהות את ההבדלים.

אנו ממשיכים בסיור, ומהכותל המערבי נפנה ימינה, לכיוון דרום, ונגיע לפינה המערבית-דרומית של חומת הר הבית. בפינה זו השתמרו חלקים מקוריים מהחומה באיכות טובה, ונערכו בה חפירות אינטנסיביות שחשפו ממצאים רבים וחשובים. כיום המקום נקרא 'פארק דוידסון', וניתן לבקר ולראות הכול בעיניים.

בשקופיות הבאות נראה כמה ממצאים מאזור זה.

בפינה ניתן לראות בבירור את האבנים המקוריות של חומת הר הבית: שימו לב לגודל האבנים - ה"קטנות" שבהן, משקלן לא פחות מ-2 טון. פה מצויות כמה אבני ענק, המונחות כשצידן הארוך פונה בנדבך אחד לדרום ובמשנהו למערב, לסירוגין. אורכן של אבנים אלה כ-10 מ', רוחבן כ-2 מטר וגובהן כמטר אחד; משקלן כ-50 טון (!). אלה הן מידות מדהימות.

ואכן, בכותל המערבי נחשפו כמה אבנים יוצאות דופן בגודלן, בעולם העתיק כולו. האבן הגדולה שבהם נמצאת במנהרות הכותל, והיא באורך 14 מטר ורוחב 4 מטר, ושוקלת כ-570 טון.

יש המסבירים את הבניה באבני הענק בצורך לחסוך באנרגיה. כיצד? בניה באבנים קטנות הייתה מחייבת ליכודן עם מלט, שלצורך הכנתו דרוש היה סיד רב. שריפת הסיד צרכה אנרגיה רבה, ואנרגיה - שבתקופות הקדומות היה מקורה בעצים כרותים - הייתה מאז ומתמיד מצרך יקר בארץ ישראל. בארץ אין הרבה גשם, והעצים גדלים מאוד לאט.

משקלן האדיר של אבני הבניה הבטיח, כמובן, את יציבות הכתלים, אך יצר קשיים בחציבת האבן ובהעברתה למקום הבניה.

בספרות מאותה תקופה, מתוארות מספר שיטות בהם השתמשו לשם העברת האבנים ממקום החציבה עד לאזור הר הבית.

בשקופית שלפנינו אנו רואים ארבע שיטות:

- להניח את האבן על מזחלה מעץ, ולהזיז אותה באמצעות עשרות אנשים.
- להזיז את האבן באמצעות עשרות שוורים שחוברו אליה.
- להניח את האבן בתוך גלגל עץ, ולגלגל אותו קדימה.
- להכניס את קצות האבן בתוך גלגלים, ולגלגל אותם קדימה (דומה לאפשרות הקודמת).

כאשר האבן כבר הגיעה לאזור הבניה, היו צריכים להעלות אותה לשורת האבנים המתאימה. לשם כך יצרו סוללת עפר משופעת מלמטה עד לגובה המתאים, וכך דחפו והעלו את האבן.

כדי להבטיח שהנחת האבן לא תהיה קשה מדי ושפינותיה לא תישברנה, נהגו להניח תחת פינות האבן כדורי עופרת קטנים, שהיו "מרככים" את הנחיתה. כדורי העופרת היו נמחצים ונותרים במקומם. אפשר למשש ולמצוא כיום שרידים של כדורים אלה. שימו לב שבין האבנים אין מלט או חומר מלכד כלשהו.

אבני הכתלים מסותתות סיתות מעולה, הנקרא "סיתות שוליים", בו יוצרים מסגרת סביב האבן. יתכן שהמטרה בכך הייתה אסתטית, כדי לאפשר אבחנה בין אבן לאבן במבט ממרחק.

מאפיין נוסף בבנייה - כל שורה נכנסת 2-3 ס"מ פנימה, על מנת להבטיח את יציבות הקיר.

אחד השרידים המרגשים והכואבים הנמצאים במקום - מגיע אלינו היישר מהחורבן. במהלך החפירות, הארכיאולוגים מצאו ערמת אבנים בלתי מוסברת בקרן מערבית-דרומית. לאחר בדיקה התברר כי מדובר באבנים שהופלו בעת החורבן. בשל העובדה שבין האבנים לא היה חומר מלכד (טיט וכדומה), הרומאים פשוט הפילו מלמעלה את אבני חומת הר-הבית, שורה אחרי שורה.

בין האבנים נמצאו אבנים עם סתות מיוחד, המתאים למיקומם בראש החומה. ניתן לשים לב לדמיון בין צורת הסתות של אבנים אלו, לסתות אבני מערת המכפלה, שגם אותה בנה הורדוס (ככל הנראה).

קשת רובינסון

אנו נשארים בקרן המערבית-דרומית. הבה ונרים מבט, ונשים לב לחריגה בקיר - מעין שיניים מרובעות בולטות, ומעליהן אבן ענקית, משופעת, היוצאת מן הקיר.

זוהי ראשיתה של קשת, שיצאה מתוך הר הבית. הקשת נתגלתה לראשונה לפני כ-180 שנה (1838) על ידי חוקר אמריקני, אדוארד רובינסון שמו, ולכן נקראת 'קשת רובינסון'.

ציור עתיק (מלפני מאות שנים) ממחיש בצורה טובה את ההבדל בין הר הבית לפני החפירות, להר הבית כיום לאחר החפירות. בציור אנו רואים אדם עומד ברחוב ליד ראשיתה של קשת רובינסון.

בתמונה השמאלית האנשים מסתכלים על הקשת מלמטה, בשל העובדה שהארכיאולוגים חפרו מטרים רבים. כיום, החפירות העמיקו אף יותר.

ככל הנראה, קשת זו שימשה בתפקיד ייחודי של "מחלף" מכיון הר הבית לעבר הרחוב שעבר בצמוד לקיר הר הבית - אם תרצו, אחד **המחלפים הראשונים בהיסטוריה**. מטרת כל הפרויקט המסובך וחסר התקדים הזה היה להקל על תנועת ההמונים שנעו באותו זמן ברחוב המקביל להר הבית ובעליה לסטיו המלכותי, בפרט בתקופה הסואנת של העליות לרגל.

מעל הקשת הייתה הכניסה הראשית לסטיו המלכותי וממנה ירדו מדרגות אל הרחוב. הקשת, שהייתה ברוחב של כ-15 מטר, שקלה מעל 1,000 טון, והייתה אחת הגדולות ביותר בעולם בזמנה.

מהו הסטיו המלכותי? כאמור לעיל, הורדוס הכפיל את שטח הר הבית, אבל רק השטח המקורי היה קדוש. בשטח החדש, בנה "סטיו מלכותי" לשימושים ציבוריים שונים. אבל החכמים לא רצו שתהיה משם גישה לבית המקדש, שכן כדי להיכנס לשם צריכים לטבול וכו'. לכן הוא הפריד את הסטיו משאר שטח הר הבית, והיה לכל חלק כניסה נפרדת: לסטיו - המדרגות של קשת רובינסון; לבית המקדש - דרך שערי חולדה **שהיו מעבר תת-קרקעי מתחת לסטיו** בשיפוע, עד שהאנשים הגיעו לשטח המקודש של הר הבית בעצמו.

קשת רובינסון יצאה מהחומה המערבית, וירדה והתחברה לרחוב. במרחק מסוים ממקום התחלת הקשת, גילו החוקרים שרידים של מבנים. כשבדקו את המרחקים, הסיקו כי מדובר במבנים שהיו בתחתית הצד השני של הקשת. ניתן להבחין בארבעה פתחים, ומעל כל פתח משקוף ואבן חצי-עגולה.

הנה תמונה קרובה יותר של אותם פתחים. בפתחים אלה גילו הארכיאולוגים מטבעות, פירות רקובים, משקלות וכלי אגירה - ממצאים המעידים שהיו כאן חנויות.

מתברר, שהרחוב הסמוך להר הבית היה מרכזי ביותר, והיו בו חנויות רבות.

כתובות וממצאים שונים

ממצא מרעיש במיוחד נתגלה לרגלי פינה זו של הר הבית - "בית התקיעה":

המשנה (סוכה ה) מתארת את תקיעת החצוצרות בבית המקדש, ואומרת כי בערב שבת היו תוקעים שש תקיעות - "שלוש להבטיל את העם ממלאכה, ושלוש להבדיל בין קודש לחול" (זהו המקור לצפירה הנהוגה בערב שבת בקהילות ישראל). ומוסבר, כי "חזן הכנסת נוטל חצוצרה ועולה לראש הגג הגבוה שבעיר" (תוספתא שם). ההיסטוריון יוספוס פלביוס מוסיף ומתאר, כי היה מגדל בראש לשכות בית המקדש, ושם אחד הכהנים היה עולה לתקוע בחצוצרה לקראת השבת.

ואכן, בחפירות ארכיאולוגיות באזור נתגלתה אבן פינתית של המגדל. האבן זוהתה כאבן פינתית בשל סיתותה המיוחד, ועליה כתובת עברית, קטועה בסופה: "לבית התקיעה להכ...". החוקרים משערים כי המילה האחרונה היא "להכריז", וטוענים כי אבן זו הייתה ההקדשה הקבועה במגדל הנדון. חשיבות התגלית רבה, שכן הממצאים מבית המקדש בכלל, וממצאים כתובים בפרט, הם מועטים ביותר. אבן הפינה הושארה במקומה, אך הכתובת נלקחה ממנה ונמצאת במוזיאון ישראל.

כתובת מרגשת נוספת שהתגלתה באזור, זו אבן ועליה המילה "קרבן". יתכן שאבן זו שימשה כאמצעי תשלום לקניית בעל חיים לקרבן, או קניית אחד מאביזרי הקרבן.

כמו כן, בין האבנים שנפלו, התגלו אבנים עם כתובת האוסרת על גויים להיכנס פנימה יותר מאשר הסוֹרְג, דהיינו לאזור המקודש של העזרה. נתגלו שתי כתובות בלטינית וביוונית, האחת מוצגת במוזיאון באיסטנבול, והשנייה במוזיאון ישראל. צורת האותיות יפה במיוחד.

לפנינו אחת הכתובות. בתרגום לעברית, כתוב הטקסט הבא: "איש נכרי לא ייכנס לפניו מן המחיצה המקיפה את המקדש ולחצר המוקפת. ומי שייתפס - יהיה בעצמו אשם במותו".

באזור זה של החפירות, נחשפו מקוואות טהרה רבים של יהודים מתקופת בית שני. בכל אזור ירושלים העתיקה התגלו למעלה מ-100 מקוואות. מדובר בכמות עצומה של מקוואות, אף מעבר לכמות המקוואות החדשים שיש כיום בירושלים.

זו עדות היסטורית ברורה על שמירת דיני הטהרה לפני כניסה לבית המקדש. כיום כולנו טמאים, ומלבד אשה הטובלת לטהרה, אין חובה לטבול ולהיטהר. לעומת זאת בזמן המקדש, אדם היה חייב להיות טהור לגמרי לפני כניסתו לבית המקדש, דבר שדרש כמות ענקית של מקוואות.

בתמונה אנו רואים מקווה מיוחד, שגילויו פתר תעלומה בדברי חז"ל. המשנה אומרת:

כל הכלים הנמצאין בירושלים דרך ירידה לבית הטבילה - טמאין; דרך עלייה - טהורין, שלא בדרך ירידתן עלייתן.

ברטנורא: דרך ירידה לבית הטבילה - שני דרכים היו למקוה באחד יורדים ובאחד עולים, שלא יגעו הטמאים בטהורים. ושל דרך ירידה ודאי טמאים לפי שנפלו מיד המביאים לטבילה.

מסכת שקלים ח, ב

עד לגילוי מקוה זה, לא הכירו מקווה שיש בו שתי דרכים, שהרי בור הטבילה הוא אחד. והנה, במקוה זה רואים בבירור שיש מחיצת אבן נמוכה במדרגות, ומשמע שהיורדים נכנסו מצד אחד, ועלו מהצד השני. זאת, כדי שאלו שיוורדים ועדיין טמאים לא יטמאו במגעם את אלו שעולים וכבר טבלו.

הכותל הדרומי

הבה ונמשיך לסובב את חומות הר הבית ונעבור לכותל הדרומי. למעשה, היום חלק מהכותל הדרומי מוסתר על ידי הוספת בנייה, כך שקשה לזהות את המבנה. אולם, על פי המקורות וממצאים שהתגלו במשך השנים, ניתן לדמיין כיצד היה נראה הקיר.

המשנה מתארת את חמשת השערים שהיו להר הבית:

חמשה שערים היו להר הבית: שני שערי חולדה מן הדרום, משמשין כניסה ויציאה. קיפונוס מן המערב, משמש כניסה ויציאה. טדי מן הצפון, לא היה משמש כלום. שער המזרחי, עליו שושן הבירה צורה, שבו כהן גדול השורף את הפרה (ופרה) וכל מסעדיה יוצאים להר המשחה.

מסכת מידות א, ג

הכניסה מכיוון דרום הייתה מיועדת לאלו שבאו לבית המקדש על מנת להתפלל. בקיר זה היו שני שערים לחומה: שער הכניסה, הנקרא כיום "השער המשולש" (יש בו שלושה פתחים); ו"השער הכפול" (שני פתחים) - ששימש ליציאה. שערים אלו נקראים "שערי חולדה".

יש מסבירים (תוספות יום טוב מידות שם) כינוי זה בשל העובדה שחולדה הנביאה הייתה יושבת בין שני השערים הללו בתקופת בית ראשון, כמו שכתוב "והיא יושבת בירושלים במשנה" (מלכים ב, כב,